Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 122 (10107) | 1976 чылдың май 22, суббота | 1925 чылда үнелеттингеи | Өртээ 2 коп.

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛ

РСФСР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый ажылчыннарының база албан-хаакчыларының болгаш белеткел ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитеди 1976 чылдың бирги кварталында Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түннелдерин Суг ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң, организацияларының аразынга үндүрген. Эң эки бүдүрүлге көргүзүглерин чедип алган коллективтерниң санынга «Росводпром» каттыжышкынының Кызылда демир-бетон кылыглар заводу, «Тыва суг тудуг» трестиң № 2 мехколонназы кирген. Оларга үшкү акша шаңналын тывыскан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧАГААЛАРЫ

СЭКП Төп Комитеди партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында тускай доктаалды чоокта чаа хүлээп алган. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге болгаш съездини хаап турарының үезинде чугаазынга эш Л. И. Брежневтиң айыткан сорулгаларын шыңгыы удуртулга болдурбушаан, ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылды улам ыңай экижидерин хандырар эргежок чугула хемчеглерни алырын партия болгаш совет органнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарының удуртукчуларынга доктаал даандырып турар.

Ажылчы чоннарның чагаалары деп чүл? Ол дээрге миллион-миллион ажылчы чоннарның улуг көдүрлүүшкүнү, коммунизмни тудуп турар улуг, күчүлүг күрүненiң судалының агымы-дыр деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Чогум-на оон ужурундан партия ындыг чагааларны массалар-биле харылзаазының бир хевири кылдыр көрүп турарын СЭКП-ниң XXV съездизи демдеглээн.

Бистиң республиканың төп албан черлеринге, солуннар редакцияларынга, радиога болгаш телевидениеге хүннүң-не чүс-чүс чагаалар кээп турар. Ол ышкаш партияның область, район, хоорай комитеттеринге, оон чер-черде эге организацияларынга, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга чоннуң хөй санныг чагаа, билдириишкиннери, хомудалдары база кээр. Ол чагаа, билдириишкиннериң авторлары СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үи-биле деткип, үүлдүгзүнүп турарын илередип, совет кижилериң чаагай чоруунуң дугайында хүн бүрүнүң сагыш салыышкыны дээш өөрүп четтириишкинни илередип турарлар. Олар чедиишкиннерни деткип, демдеглевишаан, четпестерни шүгүмүлеп, оларны чайладырының аргаларын сүмелеп турарлар.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының эрткен дөрт айларында безин «Шын» солуннуң редакциязынга келген чагаа 2700 чедип турар. Оларның чартык кезии солуннар арыннарынга парлаттынган.

Чамдык чагаалар парлаттынмаан-даа болза, оларда айыттынган четпестерни хынап, оларны чайладырының хемчеглерин алыры-биле чогуур партия, совет, ажыл-агый организацияларының кичээнгейинде кирген. Аңаа чогуур харыларны редакция ап турар. Солуннуң шүгүмүүлелдиг үүлдеринге дыңнангыр боол, чогуур хемчеглерни дарый ап турар партия, совет органнар хөй. Эң ылаңгыя Кызыл, Мөнгүн-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның удуртукчулары сөөлгү үеде чоннуң үнүнге дыңнангыр болуп, илереттинген четпестерге хамаарыштыр алган хемчеглерин редакцияже бижип турарлар. Ынчалза-даа СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айытканы ышкаш чоннуң санал-оналдарын, дилеглерин болгаш хомудалдарын тоомча чок көөр таварылгалар база бар.

Кызылдың бүдүрүлгелеринде машина-техниканың ажыл чок анаа турарын, ажылчыннар күжүн шын хувааганын хынаан «Шынның» рейд бригадазының «Үени камнаар» деп эгелиг үүлү бо чылдың март 11-де парлаттынган. Сайгарылга баазында болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелинде үүдүрер-дүжүрер ажылдарның четпестерин ында бижээн. Тараа продуктулар эргелелиниң начальнигы С. Неделин болгаш трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң начальнигы В. Семиколенов олар рейдиге хамаарыштыр редакцияның каш удаа негелдезинге харылаваннар. Солунга парлаттынган болгаш парлаттынмаан шүгүмүүлелдер ыраккы Тожудан база бар. Оларның чамдызын редакция райкүүскомче коруткан. А ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы О. Дарган оларны кичээнгейге албайн келген.

Чыл эгезинден бээр Чөөн-Хемчик райондан солунга шүгүмүүлелдиг 9 чагаа парлаттынган, а 8 чагааны чер-черде партия, совет, хөй-ниити организацияларының кичээнгейинде киирген. Редакция бо хүннерге чедир оларның үүгле 6-зынга харыы алган. Мындыг янзылыг, Бай-Тайга районнуң адрезинге барган, негелде, хомудалдарга редакция кандыг-даа медээ албайн турар. Бо дээрге, солуннуң шүгүмүүлелдиг үүлдериниң ниитилел политиктиг ужур-дузазын чедир билбээнiниң хараазы-дыр.

Кандыг-даа саналды, дилегни болгаш шүгүмүүлелди доп дораан сайгарып көрүп, хемчээн алыры бистиң амыдыралывыстың шыңгыы негелдези апарганын СЭКП ТК-ның доктаалында онзалап айыткан. Ынчангаш шүгүмүүлелдиг үүлдериниң талазы-биле алдынган хемчеглерни солун арыннарынга үргүлүү чырыдып, чонга дыңнадыры чугула айтырыг болуп турар. Үүге дээрге, шүгүмүүлел бистиң бурунгаар шимчээривистиң шимчедикчи күжү.

СЭКП обкомунда

КӨДЭЭ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ РОЛЮН УЛАМ БЕДИДЕР

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынга көдээ ажыл-агый специалистериниң ролюн бедидер талазы-биле ажылдың дугайында республиканың көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң иделкелии СЭКП обкомунуң бюрозу дыңнаан.

Министерство болгаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери сөөлгү чылдарда специалистериниң семинарын удаа-дараа чорудуп, ажылга оларның идепкейин болгаш чогаадыкчы чоруун калбартырынга идепкейлиг дузалап, аныяк ажылчыннарны доктаалдарны белеткээри экижиткеп дээрзин бюроюң хүлээп алган доктаалында айтып турар. Көдээ ажыл-агыйның өөредилге черлеринге специалистериниң билиин бедидерин улап ёзугаар чорудуп турар апарган.

Оон-биле чергелештир бо талазы-биле чоруттунуп турар ажылдар СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге ам-даа чедир харылалавайн турар, партия обкомунуң III пленумунуң (1974 чыл декабрь) айыткан хемчеглерин кошкак боттандырып турар дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Көдээ ажылагый бүдүрүлгезин интенсификастаарынга специалистериниң ролюн бедидеринге холбаштыр министерствонуң болгаш районнарның бүдүрүлге эргелелдериниң ажылында көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң кол чугула айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле эртемге үндезилеттинген тодаргай система ам-даа тургустунмаан. Ыпчангаш хөрээн камгалаарының, чер ажылының культуразын база көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының ажыктыын бедидери ышкаш чугула сорулгаларны үр үеде четпес шиитпирлеп келген, тараа болгаш мал чеми культураларның үрезиниң база уксаажыдылга херээниң деңнели ам-даа чавыс болуп артнышаан.

Министерство болгаш райкүүскомнарның көдээ ажылагый эргелелдери СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр шиитпирлээр ужурлуг практиктиг сорулгаларның талазы-биле специалистериниң ажылының кол углапышкынnарын амдыгаа чедир долу хемчээл-биле тодаргайлаваан. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда бүдүрүлгениң ажыктыын бедилер, продукциянын шыпарын экижидер, оон ботүнезин чивегдир, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны узуткаар, камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле хемчеглер ам-даа ажылдап кылдыпмаан. Хөй-хөй ажылагыйларда иштики бот-оруга чарылганы пептертпейн, бар курлаырларны четпес ажыглап турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеми бүдүрер база суттаттыг черлерни ажыглаар талазы-биле бот-оруга чарылгалыг докталамал бригадаларны тургузар дугайында партияның XVI область конференциязының шиитпирин министерство четпес күүседип турар.

Специалистериң өөредилгезин организастаар, мурнакчы дуржулганы өөренип база пептередир талазы-биле ажылда улуг четпестер бар. Специалистериң ажылы чамдыкта эренгей хевирият боол турар. Чамдык таварылгада көдээ ажыл-агый эртеминиң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы пептередириниң талазы-биле ажылда тодаргай үгланмышкын чок.

Министерство болгаш районнарда көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелдерин кадрларны быжыглаар ажылды четпес чорудуп турар. Районнар эргелелдеринде, министерствога хамаарыштыр организацияларда, колхозтарда болгаш совхозтарда штаттыг ажылдакчылар амдыгаа чедир долузу-биле четчелеттинмээн. Ажылдакчылар удаа-дараа солчур үүлдер уламчылавышаан, бир ажылагыйга 3-тен 5 чыл чедир ажылдаап специалистер 30 хуу ашпас, адырларының удуртукчуларының кол нуруузу бир чылдан үш чыл чедир ажылдап турар.

Байдалдың ыңдыг болуп турарының бир чылдагааны шиитизи-биле специалистериниң чедишпези, олар-биле докталамал ажылды чоруттайн турары-биле тайылбырлаттынар. Аныяк специалистер дугайында чогуур сагышты салбас, оларның ажылында деткимче көргүспес, амыдыралчурттагазынга таарымчалыг байдал тургустунмаан таварылгалар бар. Ол фактылар оларның сонуургалдыг, чогаадыкчы бүү-биле ажылдаарынга салдар чедирбейн турар. Министерство специалистериңиң аттестациязын херек кылырында чоруттайн турар.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, партия комитеттери, ажыл-агыйларның удуртукчулары специалистер ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды четпес чорудуп турар. Олар күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктун бир чылдагааны ында.

СЭКП обкомунуң бюрозу ортумак звеноңуң болгаш массалыг мергежилдиң кадрларын белеткээр база мергежилин бедидер ажылда улуг четпестерни демдеглээн. 1976 чылдың бирги кварталында кадр талазы-биле инспекторларның, хову-трактор бригадаларының бригадирлериниң, бухгалтерлериниң, дүк класстакчыларының мергежилин бедидер курстарга өөренир ужурлуг 145 кижиниң үүгле 95-и өөренген. Көдээ профтехучилищелерге сургуулдар үлээп алырының планы чыл санында күүсеттинмейн келген, сургуулдарның үнер чоруу база бар, ол училищелериниң доозукчуларындан эвээш эвес кижилер үлетпүрже чорун турар. Механизаторларның бүгү-шиити өөредилгезин кошкак организастаан, оон түнелинде доктааттынган план күүсеттинмейн турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының агрозоотехния болгаш экономиктиг өөредилгезин организастап турарында улуг четпестер бар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниге, партия Төп Комитединиң докталаынга дүүштүр колхоз, совхоз бүдүрүлгезин шиитпирдээринче специалистерниң куженишкинин моөценевишаан, көдээ ажыл-агыйны улам ыңай интенсификастаарынга оларның ролюн бедидер талазы-биле тодаргай планны ажылдап кылырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга СЭКП обкому хүлээндирген.

Бүгү специалистер партияның аграр политиказының идепкейлиг боттандырыкчылары болган турарын, олар боттарының практиктиг сорулгазын тодаргай билген, бодунуң профессионал мергежилин, ажылын докталамал сайзыраңгайыткан гурарын чедип алыры эргежок чугула дээрзин докталда айыткан.

Специалистер-биле ажылды чорударда оларның чогаадыкчы идепкейин калбартырынче, тус-тузу-биле беседалар чорударынче болгаш отчёттарын дыңнаарынче, ылаңгыя дээди оөредилге черлериниң болгаш техникумнарның доозукчуларын база аныяк специалистер-биле ажылче кичээнгейни күштелдирээ чогуур.

Колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участокторунга артемниң рекомендациязын болгаш мурнакчы дуржулганың практиказын пептередирин дүргедедирынче, чер болгаш мал ажылының эң чугула сорулгаларын чедишкиннинг шиитпирлээринче специалистериниң кичээнгейин угландырбышаан, чыл санында оларның чогаадыкчы планнарының чижек тематиказын ажылдап кылырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга сүмелээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын хөгжүдериниң, бот-оруга-чарылгага үндезилээн бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, иштики курлавырларны ажыглаарын экижидериниң айтырыгларын өөренир талазы-биле бүгү мергежилдерниң специалистеринге семинарларны болгаш курстарны доктаамал чорудар.

Район, колхоз база совхоз бүрүзүнге специалистериниң чөвүлели ажылдаап турар ужурлуг. Ол чөвүлелдериниң ажылынга удуртулга болдурар чөвүлелдер дугайында Саавырны ажылдап кылгаш, бадылаарын сүмелээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар көдээ ажыл-агый организарын болгаш районнар эргелелдерин, колхозтарны болгаш совхозтарны специалистер-биле штат ёзугаар бүрүн четчелээриниң хемчеглерин алыр, кадрларның аттестациязын практика кырынга пептередир, оларның амыдырал-чурттазынга эргежок чугула байдалдарны тургузар хүлээлгелиглер. Колхозтарның болгаш совхозтарның күсели-биле дээди болгаш ортумак тускай эртемниг специалистерни белеткээриниң, 1976—1980 чылдарда удуртур ажылдакчыларны, специалистерни болгаш массалыг мергежилдиң кадрларын белеткээр болгаш оларның билиин бедидер талазы-биле даалгаларны чугаа чокка күүседирин хандырары эргежок чугула. СЭКП обкому бо доктаалды калбаа-биле чугаалажып, айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерин алырын бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга дааскан.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ДООЗУПКАН

Онгу беш чылдың баштайгы 1976 чылының часкы хову ажылдарының график планын күүседири Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунга чогуур хуусаада доозулган. Совхозтуң директизязы болгаш партком часкы хову ажылдарынга белеткелди дээштиг удуртkан. Бүгү машина-техника чогуур үезинде септеттинген болгаш механизатор кадрларны ыяк белеткеп, четчелээн турган. Совхозтуң бүгү салбырларының аразынга социалистиг чарышты организастаан. Ол ышкаш туспа-туспа бригадалар болгаш чаштырыкчыларның, чер чардырыкчыларының аразынга социалистиг чарыш калбарган турган.

Сөөлгү неделяның түнелдерин ёзугаар «Саян» совхозтуң Сушь салбыры мурнуку одургда кирип, тараа культураларының чаштырылгазын мурнаа доозупкан. Салбырның агровому А. Жулева механизаторларның ажылын ийи эдлеглиг организастаан, олэрның культурлуг дыштанылгазын таарыштырган. Сушь салбырының чаштырыкчы агрегатчарындан аныяк коммунист Салчак Доржунуң агрегады мурнакчы ажылдаан. Салбырга тараа чаштырылгазы эрткен средада доозулган.

Бо чылын «Саян» совхоз 7793 гектар кызыл-тасты чаштырган болгаш чемиччидилгелерин төп, тараа шөлдерин таптай бастырган. Ниитизи-биле совхозта 10.834 гектар черде чемиччидилгени төккеп. Чаштырылганың мурнунда 2241 гектар черни илиртээп болгаш 150 гектарны баш удур суттарган.

Келир кышка удур мал чемнерин ыяк белеткээрибиле 707 гектарга суланы чаштырып тараан. Ол ышкаш 542 гектар чаңгыс чылдыг сигенни тараан. Совхозтуң суттарыкчылары 268 гектар сиген шолун суттарганнар.

Саянчылар бо чазын 50 гектар шөлде картофельди база тараапнар. Совхозтуң механизаторлары 2224 гектар чайгы чер аңдарылгазын кылган. «Саян» совхозтуң погаажылары 12 гектар шөлде арбузту тараан.

Онгу беш чылдың часкы тарылга ажылын саянчылар чогуур агротехниктиг белик дедиелге эрттиргенер. Олар СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай ажылдап, чаагай дүжүттүң үндезинин салганнар. Амгы хүнперде «Саян» совхозтуң тараажылары тараанның чайгы ажаалдазып бедик кодурлүүшкүнүт кылып турарлар.

ЧУРУКТА: Сушь салбырының 5-ки бригадазының бригазири Баданай Маалы агроном А. Жулёвага сөөлгү чаштырган шөлдү хүлээдип берип турары. Оң талазында—мурнакчы механизаторның агрегады.

(Бистиң корр.).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Чоокта чаа Үзбек ССР-ниң, Таджик ССР-ниң болгаш Туркмен ССР-ниң чамдык районнарынга алээп улуг когаралдарны чедирген чер шимчээшкиннери болган. Чамдык чурттакчылыг черлерге хөй чурттарга бажыңнары үрелген, бүдүрүлге объектилериниге үргедээшкиннерни таварыштырган. 10 муң ажыг кижи чурттаар чер чок арткан Газли деп суур, Бухара хоорай алээп аар үрегээшкинге таварышкан. Элээп каш кижи өлген, балыгдангаппар база бар.

Майның 17-де Таджик ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң чамдык районнарынга улуг чайыктыг таарыкшынар болганындан хөрээнүнүң сойгаланып бадары болган, оон чурттакчы чон база качыгдаан болгаш материаллыг когаралдар болгулаан.

Агаар-бойдустуң айыылыгга таварышкан районнарда ажылчы чон маадырлыг болгаш организастыг чорукту көргүзүп келген болгаш коргүзүп турар.

Агаар-бойдустуң ол айыылы-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели айыылга таварышкан районнарның чурттакчы чонунга дүрген дузаламчыны көргүзер дугайында болгаш болган чер шимчээшкиннериниң база хөрээнүнүң сойгаланың баткапының уржуктарын чок кылыр талазы-биле хемчеглер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Ол районнарже аъш-чемни болгаш эмнерни, чурттаар черни чок арткан кижилерни тургузары-биле майгыннарны чоруткан. Оон-биле кады айыылга таварышкан чурттакчы чонга эргежок чугула чурттагга болгаш культура-амыдырал байдалдарын кыска хуусаа иштинде тургузары-биле хемчегларни ап чоруткан, чогуур капитал салыышкынарын, материал-техниктиг курлавырларны үлдүрген. Чер шимчээшкинниге таварышкан районнарга катап тургузарының ажылдарын кылыры-биле тудуг организациялары болгаш шериг кезектерин, автотранспорт болгаш көжүп чоруур механизастаттынган колонналарны чоруткулаан.

Айыылга таварышкан районнарның ажылчы чоннарынга, бүгү чурттакчыларынга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы сагыш човаашкынын илереткен. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели өлген кижилериниң өг-бүлелеринге болгаш төрелеринге онза кажыдалын илереткен. Айыылга таварышкан чурттакчы чонга дузаламчы көргүзер талазы-биле Узбек ССР-ниң, Таджик ССР-ниң болгаш Туркмен ССР-ниң партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының ажылчы чоннарының чорудун келген чугаа ажылын демдеглевишаан, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели агаар-бойдустуң болган айыылының уржуктарын дүргени-биле чок кылыр дээш бүгү күштерин үндүрерлер дээрзинге болунуң буяүрелин илергейлээн.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннарынга

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуну» деп медальды тургускан. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 25 болгаш оон-даа хөй календарлыг чылдар дургузунда кончуг эки албан эртаргеп, чогуур шериг албаның эрттирген соонда оларны курлавырже болгаш халажыышкынче үндүрүп турда, Совет Армиязың, Шериг-Далай Флодунуң, кызытаар болгаш иштики шериглериниң шериг албанныларын ол медаль-биле шаңнаар.

Медаль-биле шаңнаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омүнээзинден ССРЭ-ниң камгалал министри, ССРЭ-ниң иштики херектер министри, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненiң айыыл чок чоруунуң комитединиң даргазы, а ол ышкаш офицерлерни курлавырже болгаш халажыглаже чорудар эргелиг кижилер чорудар.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринiң хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында санал киришкинни болгаш дилегни чугаалажып коорунүн чурумун ССРЭ-ниң камгалал министри, ССРЭ-ниң иштики херектер министри, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненiң айыыл чок чоруунуң комитединиң даргазы, а ол ышкаш офицерлерни курлавырже болгаш халажыглаже чорудар эргелиг кижилер чорудар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Май 20-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. Социалистиг өвүнүң камгалаарын хандырар талазы-биле Астрахань болгаш Кемерово областларның ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Хүлээп алдынган докталда самчыгдаашкынга, ажыл-агыйжы эвес чорукка болгаш төтчегларээшкинге удур демиселге Советтериниң ажылчорудулгазын экижилериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерин толевилээн.

РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларының түнелдерин база аңаа чугаалажып корген.

Хуралга РСФСР-ниң хүндүлүг агтарын тыпсырының лугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып корген.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов чоруткан.

(СЭТА).

Полководчуга тураскаал кылдыр

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненiң көскү ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринiң идепкейлиг тургузукчуларының бирээзи, шылгарангай совет полководчу, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң тураскаалын моңгежидер сорулга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын ёзугаар Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң адын Ленин база Ушаков орденнерлиг шериг-далай академиязынга болгаш шериг кезектериниң бирээзинге тывыскан. Дайын сөөлүндеги чылдарда шериглерин А. А. Гречконуң командылап турганы Киевтиң шериг округунуң штавының бажыңынга болгаш соң өөренип турганы Кол штабтың шериг академиязының бажыңынга тураскаад самбыраларны тургузар. Москва хоорайның кудумчуларының бирээзи А. А. Гречконуң адын эдилээр. Элээп хей дээди шериг-өөредилге черлериниң дыңнакчыларынга болгаш курсантыларынга Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко аттыг стипендияны доктаадып тургускан.

РЕСПУБЛИКА ФЕСТИВАЛЫНГА УТКУШТУР

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга тураскаатган улусчу чогаадылганың бирги бүгү-эвилел фестивалы чоруп турары билдингир болгай. Ол эрткен чылдың февральда эгелээн. Ам оон ийиги эдлээ дооступ турар. Май 27—30 хүннеринде республика көрүлдези эртер. Фестивальды эрттирер талазы-биле республиканың оргкомитединиң хуралы Кызылга дүүл эрткен. Хуралды оргкомитеттиң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу ажыткан.

Улусчу чогаадылганың бирги бүгү-эвилел фестивалының ийиги эдлээп эрттирер талазы-биле белеткелдиң дугайында дыңнадыгны Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы Д. А. Поиков кылган. Ол бирги эдлегниң организастыг эрткенин демдеглеп, ажылчы чоннарның ортузунда бот-тывыгыр талантыларның өзүп турарын айыткан. Ам болур республика фестивалынга 78 коллектив киржир. Бо фестивальда чаа коллективтер база тыптып келген. Жанрлар талазы-биле бурунгаар базымнар кылдынганын ол демдеглээн.

Фестивальга белеткелдиң дугайында дыңнадыгларны Кызыл хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина, көрүлдениң штаб начальнигы В. Ф. Матсон, профтехооредилге талазы-биле эргелелден О. Ф. Мацепура дээш өске-даа харымсалгалыг эттер кылганнар.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле боттарының санал-оналын оргкомитеттиң кежигүннери илереткен. СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак фестивальды организастыг эрттиреринiң талазы-биле бодунуң бодалдарын илереткен.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле докталалды хуралга хүлээп алган.

Көскү агитация

ДАЙЫНЧЫ, ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Рейд

Көскү агитация болза партийжи-политиктиг ажылда чугула чөрни эзлеп турар. Оң дээштии болгаш мобилизакчы күжү ону бүгү талазы-биле көскү, шынаалыг чаартып кылырында, коммунистиг тургузуушкунның улуг сорулгаларын бөттандырарынче чонну кыйгырып, мурнакчы ишчилерниң чедиишкиннерин база дуржулгазын көргүзүп, чугаалап турарында. Көскү агитацияны кайза-ла бедик идейлиг, утка-шыкарлыг кылдыр тургузуп, хүн бүрүнүң практиктиг сорулгалары-биле холбаштырган болдур, ында бүдүрүлге көргүзүглер база эки үре-түңнелдерлиг болуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш албан организация черлеринде көскү агитацияны СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче үгландыр канчаар тургусканының байдалы-биле «Шынның» рейд бригадазы танышкан. Чадаанаңың автотранспорт бүдүрүлгезинде, ыяш ажыл-агый черинде, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, Чадаана участогунда, хлеб, саржат заводтарында, № 336 орук-бүдүрүлге участогунда, «Сельхозтехника» каттыжыышкынында, райпода партия болгаш хөй-шиитн организациялары, көскү агитацияның бүгү хевирлерин бедик идейлиг деңгелге, утка-шыңарлыг, көрүштүг кылдыр тургускан.

«Кышкы ордуну штурмнаанындан космосту штурмнаарынга чедир» деп кыйгырыгның адаа-биле көскү агитацияның хевирлерин автотранспорт бүдүрүлгезинде эки дериң кылган. Ооң-биле кады коллективтиң социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинин турарын, чарыштың ай, квартал күүселдезинниң дугайын, мурнакчыларның чуруктарын, хүндүлел, көргүзүг самбыраларында көргүзүп, бригадаларның, цехтерниң, түс-түс кижилерниң ажыл көргүзүгүн доктаамал чырыдып турар. Автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи (директору В. Изосимов, партия эге организациязының секретары В. Авдеев) бо чылдың бирги кварталында чүк соортулгезинниң, сайгарылгазының, пассажирлер аргыштырылгазының планнарын ажыр күүсетпишаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 108,7 хуу күүсеткеш, республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунда кирип, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүделиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле, бирги чергениң диплому-биле кады шанналган. Апрельдиң бүдүрүлге онаалдазының база чедиишкинниг күүсетиен. Транспортчуларның аразында чарыш калбарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, техника эдилелинге, кывар-таар чүүлге капчалга, ажылдың ажыктыы, шынары дээш демисел күштелген.

Ында «Транспортчу» деп хана солунга бүдүрүлге амыдралы ай санында доктаамал чыруттынып, контора чанында көргүзүг самбразында бүдүрүлге чорудулгазының чурагайлары ай санында чаартынып, хүндүлел самбыразында мурнакчыларга чаа кижилерниң чуруктары немежин турар. «Онгу беш чылды хуусаа бетинде күүседили!» дээн кыйгырыг транспортчуларны күш-ажылчы демиселче улам сорук киирип турар.

№ 336 орук-бүдүрүлге участогунда (начальниги О. Ойдупаа, партия эге организациязының секретары В. Монгуш) көскү агитацияны дээштиг кылдыр организастаан. Ында орук-тудуг планнары ай, квартал санында ажыр күүсеттинип турар. Хлеб, саржат заводтарында (директорлары О. Диспспей, Х. Алакаев) партияның XXV съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр көскү агитацияның хевирлерин багай эвес кылган. Хлеб заводунда комсомол, профэвилел организациязарының органы «Пищевик» хана солуну бодунуң хемчээлинин талазы-биле бичиг-даа болза, бүдүрүлге амыдыралын доктаамал чырыдып турар. «Онгу беш чыл — шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы» деп кыйгырыгның адаа-биле күш-ажылчы кижилерни хей-аът киирип турар агитация хевирлерн саржат заводунда көрүштүг кылдынган. «Бедик шынарлыг хөй ассортиментилиг сүт продуктуларын чонга бөрээл!» дээн кыйгырыг онза көскү.

«Сельхозтехника» каттыжыышкынында, «Транссельхозтехниканың» Чадаана автобазазында ханы уткалар кыйгырыглар, стендилер бар. Көргүзүг самбыраларында мал ажылын механизастаар талазы-биле бригаданың, сеңгелге мастерскаязының, садыг базазының, автобазаның ишчилериниң ажыл-херээн утка-шынарлыг, көрүштүг кылдыр чырыткан.

Районнуң бүдүрүлге, албан организация, школа, культура чырыдымышкын. уруглар албан черлеринде көскү агитация талазы-биле алээл ажылдар кылдыза-даа, чамдык партия болгаш хей-ниитн организациялары, удуртукчу ажылдакчылар көскү агитацияның политиктиг ужур-дузазын, оңң мобилизакчы ролюн чедир үнелевейн, хүн бүрүнүң практиктиг сорулгалары-биле ону холбаштырбайн турар. Оң дугула ажылды чүүле шимелде хевирлиг кылдыр көөр фактылар бар.

Партия райкомунуң бажыңының чоогунда туруп турар райүүскомнуң иштики херектер килдизи, хоорай Совединиң күүскому, райкүүскомнуң улус өөредилге килдизи, № 1 уруглар сады, суд, прокуратура организациязы, райпрофчөвүделиг болгаш райкүүскомнуң культура килдизи — бо албан черлериниң бажыңнарының чанында көскү агитацияның кандыг-даа хевирлери кылдынмаан.

Райониуң төп, уруглар, кеш аарыгларының эмнелгелериниң, райаптеканың чанында кино чарлалының самбыразыпдан өске чүү-даа чок. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде, ылаңгыя СЭКП Төп Комитединиң Отчёдунуң талазы-биле эш дыр чырыткан.

Л. И. Брежневтиң ялеткелинде кадык камгалалының дүтайында чүтула сорулгаларны айыткан. Ол салдынган сорулгаларны көскү агитацияны ажыглап тургаш аңаа көргүзер ужурлуг.

Харылзаа белдири районда хей ажылдакчылыг коллектив. Аңаа хүн бүрү кижилер хөйү-биле чыгыр. Көскү агитацияның кандыг-даа хевирлери ында кылдынмаан. Чүгле «Союзпечать» агентилелиниң конторазының дашпында та кажанғы чүве, куурарып калган, парлалга чатылгазынга хамаарыштыр кылган улуг плакат бар. Ленин кудумчузунуң бажында, райпонуң Берёзка магазинниң херимниң азыында «Солуннарны, журналдарны, брошюраларны киосклерден кажан-даа садып ап болур» деп бижимелдиг плакат куурартыр эргижээн. Харылзаа белдиринде партия организациязы (секретары В. Гоголь, белдир начальниги Ж. Полубоярцев) бо талазыбиле боттуг хемчегларни алыр үеан келген.

Хоорайның коммунал бүдүрүлге комбинады биле сентедге-тудуг участогунуң чанында Ада-чүрттүң Улуг дайынының 30 чылынга холбаштырган көргүзүглерден өске чүү-даа чок. Электри энергиязын чөп ажыглаар, камнаар талазы-биле кыйгырыглыг сөстерлиг самбыралар электростанция конторазының чанында аргижиреп куурарган. Тудуушкуну каш чыл удамчылаш дооступ чадап турар. Культура бажыңның тудуунда кыйгырыглыг дозун, плакат кылдынмаан. Чадаанада № 6 профтехучилище чанында нефть базазында, райпонуң столоваяларының, магазинниринің чанында кандыгыл? Каракка илдигер чүве көзүлбес.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедирериниң планын дөрт айларда чамдык хевирлери-биле күүсетпээн. Ында көскү агитацияның хевирлери база чавыс деңнелде.

— Хоорай ортузунга, райпо гостиницазының чанында, көскү агитация хевирлерин тургузуп алырыскга, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи ыяш-даар талазы-биле дээштиг хемчегларни ап, бүгү күштү үндүрүп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу И. Мөңге (оң талазында) дашчылар Д. Оюн, Н. Костяков-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

АЖЫКТЫГ ЧОРУК БОЛГАШ ШЫНАР ДЭЭШ

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери — онгу беш чылдың кол угланыышкыны дээрзин СЭКП-ниң XXV съездизинге айыткан. СЭКП-ниң Тыва обкому болгаш Кызыл хоорхому бо айтырыг талазы-биле найысыладың бүдүрүлгелеринге бо чылдың дургузунда көрүлдени чорудары чугула деп санааш, ындыг хемчегларни боттандырып турар.

Көрүлде эрттиреринің комиссиязы чыл эгезинден бээр мебель фабриказынга, алгы заводунга, «Тудуг кезектери» комбинатка ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның көрүлдезин чоруткан. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле үстүнде коллективтерде чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ынчалзажок оларда бүдүрүп турар продукциняның чамдыктарының шынары чогуур негелдеге четпейн турарын көрүлде үезинде комиссия демдеглээн. Көрүлде чыл төнчүзүнге чедир үргүлчүлээр.

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕРИН НЕГЭЭН

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунуң хуралынга Ленин аттыг колхозта партия организациязының, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының талазыбиле ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле кылдынып турар чамдык түүлдер-биле чергелештир шыңгыы четпестер барын аңаа демдеглээн.

Партком (секретары К. Тувак) бо ажылды четпес удуртуп, хыналдарны план ёзугаар чорутпайн, ол дугайын хуралдарга чугаалашкаш, хемчегларни көшкан ап турарын бюрога демдеглээн. Бо чугула ажыл-херекти план чөкка, эрең-күй чорудуп турарын аңаа шыңгыы шүүмүүлээн болгаш бир ай хуусаа иштинде ол бүгүнү зде көрүп, ажылды экижиткеш, СЭКП райкомунга илеткээрин парткомга хүлээндирген.

* * *

Ол-ла районнуң партия эге организацияларының секретарьларының, активчилериниң семинарларын ей-йде эрттирип турар.

Ындыг семинар удавас Чадаанаңың № 1 школазының баазазында эртер. Ол школада партия организациязының хуралдарын белеткеп база эрттирип турарының дугайында дуржулга солчулгазы болур. Ол семинарга киржирлер бо айтырыг талазы-биле санал-онаалын солчулдар. Школа музейинин семинарның киржикчилери сонуургап көөрлер.

ЭҢ ЭКИ ХОВУ ТУРЛАА ДЭЭШ

Чоокта чаа СЭКП Таңды райкомунуң бюрозунуң хуралынга часкы хову ажылдарының үезинде чарлаттынган «Эң эки хову турлаа дээш» деп көрүлдениң түңнелин үндүрген. Көрүлдеге колхоз, совхозтарның хову бригадалары идепкейлиг киришкеннер.

Көрүлде үезинде хову турлагларын часкы хову ажылдарынга ыяк белеткеп, механизаторларның ажылдаарынга, чүрттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузуп, көскү агитацияны шынарлыг дерип кылган бригадалар эвээш эвес болганы илерзэн.

Дуржулга станциязының, «Революцияның чалбыыжы», Төка аттыг совхозтарның хову турлагларын күш-ажылчы алдарның туктары, лозуңнар, шүүмүчүлелдиг хана-солуннар — «Чаңның», «Крокодил», көргүзүг самбыралары аян киирип турар. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин 5 хонуктап, механизаторлар аразында чарышты хүн бүрү доктаамал үндүрүп турар. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң бюрозу «Коммунизмниң херели» колхозтуң, «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтуң хову турлаглары көшкан бергетикенгенин демдеглээн. Бо черлерде хову турлагларын септеп, оларны эки белеткевээн, көскү агитация белен эвес, лекция, беседаларны чорутпайн турар.

Көрүлдеге идепкейлиг киржип, бедик көргүзүглерни чедип алган Дуржулга станциязының № 1 бригадазының турлаан көрүлдеге тиилекчи деп санааш, аңаа шилчиир вымпелди тывыскан. Ол ышкаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң № 1, Төка аттыг совхозтуң № 2 бригадаларынга база шилчиир вымпелдерни тывыскан.

АНЫЯК КОММУНИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Партия кежигүнүнге кандидат стажының ужур-дузазын бедидериниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXV съездизи онзалап демдеглээн. Ону барымдаалааш, СЭКП Төжу райкому аныяк коммунистер болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарбиле ажылды улам күштелдирип, оларның өөредилгезин кварталда бир катап эрттирип турар. Бо өөредилгеде шупту 48 кижи хаара туттунган.

Чоокта чаа болуп эрткен кичээлге СЭКП-ниң XXV съездизиниң дугайында база партия Уставының негелделериниң, аныяк коммунистериң идейлиг каңналыышкынының дугайында лекцияларны СЭКП райкомунуң бирги секретары С. К. Чүс-оол, секретары А. Ш. Шыырап олар номчаан. «Сээң партийжи биледиң» деп лекцияны СЭКП райкомунуң сектор эргелекчизи П. С. Панкратова ыыган. Бо кичээл ооң киржикчилериниң бедик идепкейи-биле эткен.

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ КҮҮСЕДИР

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерине сорук киргөн № 18 КМК-ның коллективи онгу беш чылдың баштайгы чылында тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрьның 28-те күүседир хүлээлгени алган, көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Сорук киргөн коллективте И. Көрповтуң удуртуп турары комплекстиг бригада эң бедик көргүзүглерлиг.

Бригаданың кежигүннери чаңгыс кижи дег, шупту эки ажылдап турар. Хүннүң нормазын үргүлчү ажыр күүсетпишаан, апрельде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бригада пландан ажыр 19 хуу күүсетиен. Даараңылга комбинадының тудуунда конструкциялар эптээрин олар чедиишкинниг чорудуп, тудуг-монтаж ажылдарының планын ол мурнакчы бригада апрельде 117 хуу күүсеткен.

Дуржулгалыг каңнакчы О. Суван ажылынга кончуг кызымак, дашчыларга четчир ажыл фронтузун белеткээри дээш, орай кежээге чедир-даа бо-ла ажылдаан турарын көрүп болур.

Бригадада түс-түс тудугжулар аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың мурнуку одуруунда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, коммунист Иргит Оручаевич Мөңге чоруп турар. Ол ам аныяк тудугжулар Хертек Бады-Мөңгени болгаш Алексей Катюшевти дагдынып алган.

Ол ышкаш Доржу Оюн, Николай Костяков олар мергежилиниң ёзулуг мастери. Олар ам хана салыын тергиин шынарлыг чорудуп турар.

Бригаданың кежигүннери партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хүн бүрүнүң ажылын улам шалыпчы белдуруп, шынарже улуг сагышты салып, үениң бедик негелдезинге дүүштүр ажылдаар талазы-биле дээштиг хемчегларни ап, бүгү күштү үндүрүп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу И. Мөңге (оң талазында) дашчылар Д. Оюн, Н. Костяков-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хоорайның 200 чылынга

Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарның хоорайы, овур-хевирин үлетүрүүң кайгамчык улуг будүрүлгелери, чаа улуг тудуглар тодарадыш турар хоорай — ак даштардан бүткен Днепропетровск Славутичиниң кадыр эриктерин дургаар чаттылын чоруткан. Ол маадыр хоорай бодунуң 200 чылын майның төнчүзүнде демдеглээр. Ол хоорай бодунуң юбилейиниче чаартынган, алдык шинчи кирген ужураккын келген.

Партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга толептиг салыышкынын киирерин күзевишаан, Днепропетровскиниң ажылчы чоннары будүрүлгениң ажыктыын бедидер, бүгү-ле шынар көргүзүглерин экижидер дээш демиселче идепкейлиг киришкен. Бүгүде үлетүүр будүрүлгелери продукция будурер талазыбиле дөрт айларның онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткен. Пландан ажыр 18,5 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган.

Ажылчын ангының маадырлыг ажыл-ижин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедик-биле үнелээн. 1975 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарышкынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш, база төску беш чылды чедиишкинниг доосканы дээш ол хоорайга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Онгу беш чылдың хүннерин бедик көргүзүглер-биле санаан эгелээн. 1913 чылда ол шагның Екатеринославының чыл дургузунда берип турганы хире хемчээлдиг продукцияны бүгүн Днепропетровскиниң үлетүүр чүгле педеля дургузунда будүрүп үлүрүп турар.

Днепрле бо хоорайда чүс ажыг улуг будүрүлгелер саналтынып турар, ынчалзажок кайы-даа шагда ышкаш, Г. И. Петровский аттыг металлургия заводунуң дугайын чурттакчылар онза чоргаарлалышкын-биле чугаалаар. Бо будурудгениң революсчу онза ачы-хавыязын барымдаалааш, чаңчылчаан медээ-биле Днепрдиң ыяк-сууларын, ыяш-сарыгларын, ыяш-сарыгларын, ыяш-сарыг

АРГА-АРЫГ БИСТИҢ БАЙЛААВЫС

Совет Эвилелиниде арга-мяшты камгалаар болгаш катап тургузар, өстүрер талазы-биле улуг ажылдарны кылып, ында хөй түңнүг акша-хөреңгини үндүрүп турар. Бистеҥ хайгааралга албаан, зөө арга-мяш, тайга-сын, хову-шөл чок.

Арга-арыгны кандыг-даа үрегдөөшкининден, ең ылаңгыя ооң эң-не хоралыг ӌайзыны болгаш үрегденчизи өрт айлыдындан камгалаар ужуруг. Арга-мяш өртүнүң айылынга удур демисел бүгү-ниитиниң, бүгү кижилерниң хөрөө. Арга-мяшты өрт айылындан камгалаар талазы-биле тургускан корум-чурумнарны сагыыдындан, чамдык кижилерниң харыысалга болгаш тоомча чогудан өрт айлылы үнер, улуг материалдыг когаралдар болгаш шүүделдер болдупар.

Бистиң Эрзин районнуң девискээринге өрт болур таварылгалар эвээш эвес. Бир чылын Ууту деп черден үнген өрт элээн каш хонук иштинде Баян-Колга, Уларга, Эрзин хемниң ол-бо талаларынга, Чинчилиге дыка делгем девискээрге калбарып, дыка хөй когаралдарны таварыштырган болгаш. Ууту тарамык мяштарлыс, мал одары колдаан чер болгай. Ынаар аңгаар, мяш белегизөр чергелиг чорук чоруур херек турбаан. А харын ооң чоогунда чурттап турганнарның кайы-бирээзи өрттүң үндүргени кымта-даа билдингир турган. Ол хирезинде-ле, буруулуг кижини тывар, иститэр болгаш харыысалгага киирер дээш ким-даа шудургу хөделбээн. Дириг бойдуска ынча улуг хора чедирген кижини мяап-ла тыпкаш, харыысалга хүлээдир турган.

Мен ол өрттү төнчүзүнге чедир ожүрүштүм. Чурттал-гамда ындыг халапты чүгле дайынга көрдүм. Оны чүгле аңаа деңнеп болур. Оон өске оны демеглээр чүве турбас. Дайын биле өрт төрел. Оларның кайызы-даа кээргээрин бодавас. Сырый погаан мяштар, эзимнер шаарат, хоо-кара апарган, чүс-чүс харлыг дыттар тура-ла өртеп берген, а чамдыктары — хорум-хайлаштыр ушкулаан чыткан. Дириг амыттаннар, ылаңгыя оларның ажы-төлдери ыпчан чежези кырылбаан дээр! Ооллапкан азы боос аңнар турлаан кагбаан, өрт дегбээн хензиг черлерде хоргадаан турар. Чамдык өөр аңнар мыңдай чырык хүндүс өрт иштивден дезип, ак мээстерже үнүп, аңда кээп хоруй берген тургулаар. Маңнаары оожум, буттары кыска дириг амыттаннарга өрт дыка айылыдыг. Дагда, хаяда болган өрттеп дескен өрге, күске, чыланнар безин хем чоогунга кээп тырылган турду. Ол дээрге, чүгле меңээ таварышкан эвээш чижектер-дир.

Эрткен чылдарда Тарлашкын бажында тоорукчулар одаандан, Тес унундан бир көшкен аалдың чуртундан өрттер болган. Ол билдингир буруулутларны харыысалгага киирбезин кижи кайгаар. Өрт айылын болдурганнарны тывар, иститэр болгаш харыысалгага киирер организацияларның, оларның ажылдакчыларының ажылында четпестерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирлериниде дыка шын демеглээн.

Өрт болган черге элээн үр үелер иштинде дириг амыдырал шуут соксаар. Аңаа хоралыг, халдавыралыг аарыглар, хоралакчылар тыптыр болгаш ковудээр, Арганың хөлегеленир, шык турар эки шыпарлары баксыраар. Өрт халавындан арга-арыгны, хем уннарын планныг ажыглаары болдунмас, сут чогуур деңнелиниден сыыгаар. Ол дээрге, улус ажыл-агыйынга улуг когарал-дыр.

Өрт айылын болдурбас дээш бажында удур чорудуп турар ажылдар ам-даа довтаамал болгаш дээштиг эвес. Коскү ыйгырыглар, сагындырыглар эвээш. Өрттү өжүрүп киришперинге хереглээр бүгү чүүлдер чамдык ажыл-агыйларда ам-даа четче кылдынмаан. Өрт болу бергенде баш удур кылган белеткелдер чок, азы четпес болур. Чамдык кижилер өрт өжүрүп баргаш, орта ажылдавас, ажылдаан кижилерниң «хелегеайнге» туруксаар, азы ыңай-бээр шапкылажырынга ойлежип турар.

«Мөрен» колхоз, Эрзин, Кызыл-Сылдыс школалары, районнуң харылзаа белдирип болган малдың халдавыралыг аарыгларынга удур демисел чорудар станция, Эрзинниң ясли-сады, лесничество бодудаа ыяш ужуруп, белеткээн чөрлерин чедир арыглаваан, өрт айылынга удур чогуур магадылалдар кылдынмаан. Бир эвес ооң өрт айылы бодуберзе, оларның удуртукчулары ийи дакпыр харыысалгага хамаажырыпын утпас херек.

Эрткен кыжын хар эвээш дүшкеп болгаш чер кыры эрте кургаан. Ынчангаш арга-арыгга өрт аймыы улуг бооп турар. Өрт айылын болдурбас дээш хайгааралды, серемчилелди кажаттыгындан артык күштелдирер ужуруг.

К. ЧАМЗЫРЫН.
Эрзин район.

БЕЛЕТКЕП АЛГАН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу Чүглүр Чымбаевич Самбуу мал ажылынга ниитизи-биле 18 чыл чедип турар. Ол чүгле торүүр хой безинң кадарганындан бээр 12 чыл болган. Бо үениң дургузунда ол төрээн совхозунга дыка хөй хураганны өстүрүп берип, тонна-тонна дүктү күрүнеге дужааган.

Малчын Ч. Самбуунуң кодаанында хойларның, хураганнарның деңгилгези амгы үеде эки. Эрткен кыш кадыг, бергедаа болган болза, ол чүс баш хойдан 80 хураган алыр дээш хүлээлгезин ажырып, 81 башты алган.

Бо чылын хоочун кадарчы 15 тонна сигенни бодунуң күжү-биле кезип, белеткеп алырын хүлээнгеш, Дүвүлеп деп черде сиген кезер 2, Терек-тигде 1 га ажыг шөлдү суггарып, аштап алган. Оон аңгыда ол 4 тонна будук-бүрүнү бөза келир ышка белеткеп алыр планныг.

Чүглүр Чымбаевич кыргыдага база эки белеткенген. Ол бо чылын бир хойдан 2,8 кг дүк кыргын алыр дээш сөзүн эдилеринге идегел улуг.

С. СОТНАМ.

ЧАА ААЛЧЫЛАР БАЖЫҢ

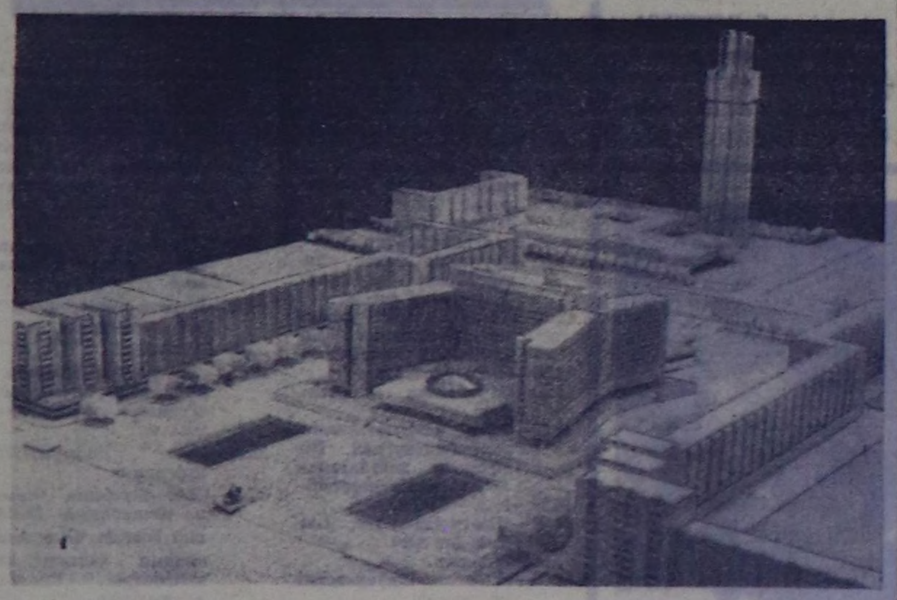

Васильев ортулук Ленинградтың далайже көрүнген талазы болуп турар. Ында, мурнундагы Галер Мугулдурувуң чаа кылган эриинде, далайже көрүнген талазында 2400 орунтуг «Прибалтика» деп чаа аалчылар бажыңының тудуун эгелээн. Ленинградтың хоорай тудуунуң чөвүлелиниң бадылааны ол толевилелдиң авторлары — «Ленпроект» институттуң 12-ги мастерекаязының архитекторлары С. И. Евдокимов, Н. Н. Баранов, В. И. Ковалева олар болуп турар.

Тударын Швецияның «АБ Сканска Цементгьютерист» дээр фирмазынга даандырган дээди чергениң ол аалчылар бажыңы «Интуристиң» системазында эң улуг аалчылар бажыңларының бирээзи болур. Ол дээрге тускай муңгаш гаражтыг болгаш 400 чиик машиналар база автобустар турар черлиг, бүгү чөвези бүрүн конференц-залдыг, эштер бассейннерлиг, үш чупар-бажыңныг, спорт болгаш ойнаар өрээлдерлиг бүдүн комплекс-тир.

ЧУРУКТА: келир үениң «Прибалтика» деп аалчылар бажыңының макети.

Б. ЧЕРВЯКОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СЪЕЗДИГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

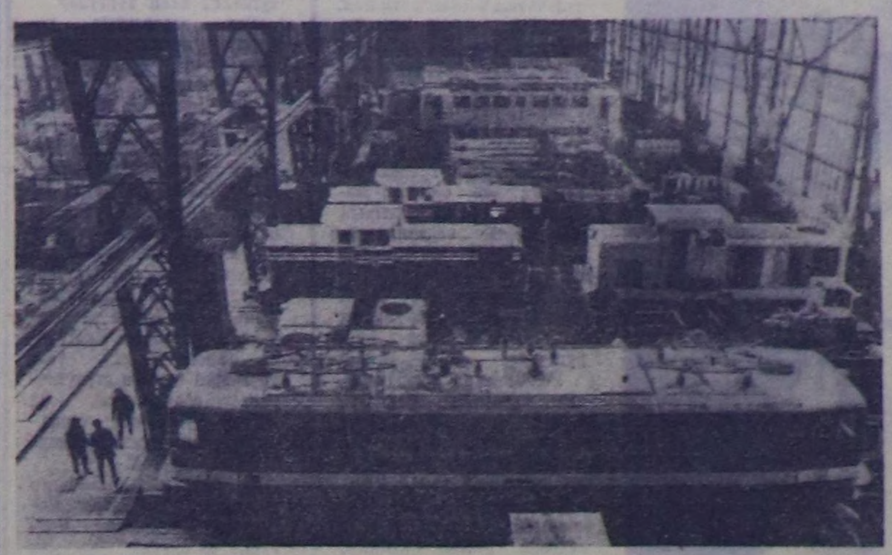

ГДР. Хеннингсдорфта Ганс Баймлер аттыг машина тудуунуң заводу ГСЧП-ниң IX съездизин улуг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткаан. Калбарган социалистиг чарыштың түңнелиниде бүдүрүлгениң коллективи чылдың бирги кварталының планын ажыр күүседткен.

ЧУРУКТА: эштелге цеги. Аңаа кылган 10 муң ажыг электровозтар болгаш тепловозтар ында-бүрү чурттарның демир-оруктарында чоруп турар.

АДП—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

ДРЕЗДЕН. (СЭТА). ГСЧП-ниң IX съездизинде киржип турар СЭКП-ниң делегациязының кежигүннери ГДР-ниң улуг үлетпүр, культура болгаш эртем төвү Дрезденге барып чораан.

СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитоновту болгаш делегацияның өске-даа кежигүннерин Эльбада хоорайның ажылчы чоннары эң-не эргим аалчылар кылдыр үткүп алган. ГСЧП-ниң VIII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге округтуң ажылчы чоннарының салышкынының база партияның IX съездизиниң белеткелинге оларның идепкейлиг киржилгезиниң дугайын ГСЧП-ниң Дрезден округкомунуң бирги секретары Г. Модров болгаш округкомнуң өске-даа удуртукчулары совет аалчыларга чугаалаан. Дрезденниң электромашина тудуунуң комбинадының кол бүдүрүлгези «Заксенверк» заводка германсовет найыралдың хөй мун кижи киришкен митингизи болган.

Чыылганнарны чылыы-биле үткааны эш И. В. Капитонов митингиге чүве чугаалаан.

ГСЧП-ниң IX съездизинде келген СЭКП-ниң делегациязының кежигүннеринге көргүскен чүректиң ханызындан хүлээп алыышкын дээш «Заксенверк» заводтуң партия комитединге, удуртулгазынга болгаш бүгү коллективинге ханы өөрүн четтиришкинни илергейлевишаан, эш И. В. Капитоновтуң чугаалааны болза: бистиң партиявыска, совет улуска аку-дуңманың сагыш-сеткилин илередип турар.

Эш И. В. Капитонов совет улустуң амгы амыдыралының база күш-ажылының дугайын митингиниң киржикчилеринге чугаалаваш, СЭКП-ниң XXV съездиниң чурттуң күчү-шыдалын улам ыңай өстүрериниң, чарыынарының моон көрүн тур бис. Совет Эвилелиниң коммунистеринден, ажылчын ангызындан болган бүгү ажылчы чоннарындан ыяш байыр чедириишкинин база эң эки күүзээшкиннерин силерге дамчыдып тур бис.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң улуг чедиишкиннерин, чаагай чорукту болгаш аас-кежиин күүзээнин силерге, Дрезден хоорайның бүгү ажылчы чоннарынга, оорушкү-биле дамчыдып тур бис, эргим өңнүктер.

Бистиң делегациявыс ГСЧП-ниң IX съездизинде элээн каш хүн киржип тур деп оон ыңай эш И. В. Капитонов чугаалаан. Партияның болгаш күрүнениң амыдыралында эң чугула айтырыгларны съездиде ажыл-херекчи, чогаадыкчы өзү-биле чугаалажып турардыр.

ГДР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг тургузуушкунга чедип алган канчаардаа аажок улуг чедиишкиннери Э. Ховеккериҥ ханы уткалыг илеткелинде болгаш делегаттарның санаалдарында көргүстүнген-дир. Ол чедиишкиннер бистерни, совет коммунистерни, ханызы-биле өөрүп тур. Немец ажылчын-тараачын күрүпеде чаа ниитилел тургузуу бижыы-биле бадыткаттынган дээрзин ол чедиишкиннер херечен

ЧОГААЛЧЫЛАР ШКОЛАЧЫЛАРДА

Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинге Ак-Тургада кадыкшылга школазындан чалалга бижик келген. Ол школада чечен чогаалга сонуургалдыг башкыларның болгаш уругларның саны көвүдээн.

Шүлүк чогаалының кежээзинге киржири-биле чогаалчылар Салим Сүрүн-оол, Екатерина Танова Ак-Тургага чеде берген. Кадыкшылга школазының башкылары, өөреникчилери, ол суурда чогаал бижиринге сонуургалдыг кижилер база аңаа чедип келген. Школаның залын чыылганнар долдур олуруптулар.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Вера Сереевна Чылбак кежээни ажыткан. Тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезининиң дугайында кыска илеткелди школада тыва дыл башкызы Ондар Деспижековна Эртине кылган. Бо башкы чогаал хөгжүлдезин чугаалап турда, уруглар чогаалчыларның шүлүктерин, басыларын чугаалай каап турдулар.

Ооң дараазында кежээде келген чогаалчыларга сөс берген. Салим Сүрүн-оол онгу беш чылда тыва чогаалчыларның мурнунда салдынган сорулгаларның болгаш бодунуң чогаадыкчы ажылының дугайын чугаалаан. Ол чоокку чылдарда бижээн номнарында кирген шүлүктерин номчаан. «Кымның оглул» деп оң харлыг оолдуң дугайында тоожуну бижип доозупканын ол дыннаткан. Чогаалчы Екатерина Танова сөөлгү үеде уругларга бижээн шүлүктерин сонуургатты. Ол «Акым дугайында тоожуну» бижип дооскаш, парлалгаже киирген.

Бо чогаал кежээзинге школаның директору Папий-оол Седипович Монгуш, ол суурда ортумак школа башкызы Ховалыг Сарыг-оолович Товарищтай ийи школада сес чүс ажыг өөреникчи өөренип турарын, суурда чечен чогаалга сонуургалдыг, шүлүктер бижип турар кижилерин тыптып турарын дыннаткан. Кадыкшылга школазының өөреникчилери чечен чогаал кежээзинге тураскаатткан делгелгени организастаан.

Бо школаның өөреникчилери янзы-бүрү көргүзүглерлиг концертти көргүстүлер. Өөреникчилер чогаалчыларга боттарының кылган белекчигештерин тывыскан.

Чогаалчылар Улуг-Хемниң Ийи-Тал суурда сес чыл школазының өөреникчилери-биле база ужурашкан. Чогаалчылар өөреникчилерге шүлүктерин номчуп, оларның салган айтырыгларынга харыылаан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: ужуражылга үезинде концерттен.

МӨГЕЛЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк улустарының чылдың-на болуп турар спартакиадазының программазында тыва хүрешти киирген. Ооң түңнелинде Бурят, Якут АССР-лерде, Хакас, Даг-Алтай автономнуг областарда, Усть-Орда, Агинск, Бурят национал округтарда ол сөөлгү чылдарда нептереп, сайзыраан. Аңаа хандыкшылдыг спортчулар көвүдээнинден үстүнде черлерде мергежилдиг мөгелериниң саны көвүдеп турар. Ол ышкаш тыва хүрешти сонуургаар кижилер хөй боор чорду. Мен дөрт удаа зона спартакиадазынга киришкеш, ону бүзүреп көрдүм. Бо улуг маргылдааларга киржип чораан чылдарымда бодумнуң мурнумда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседеткен мен.

Спартакиадада киржип турар АССР-лериң, областарның, округтарның тыва хүрешке хүрежир мөгелериниң арга-мергежили өзүп, техниказы сайзыраан. Олар тыва хүреш секцияларын организасташ, аңаа белеткелди доктаамал чорудуп, салым-чаяанныг мөгелерни олче хаара тудуп турган, ону чедип ап турар.

Спорттуң национал хевирлеринге сөөлгү чылдарда эртикен зона маргылдааларының түңнелинден алырга, Тываның мөгелери Бурят, Якут АССР-ниң командаларынга аштырып, техника-даа, күшдаа талазы-биле ыракта хожудап турар.

Ооң чылдагааны чүдел? Бир дугаарында, бистиң мөгелеривистиң доктаамал белеткел-тренировка кылбайн, мергежилин бедитпейн турарында. Ийи талазында, кандыг бир маргылдаага тиилээн мөге оон-биле кызыгаарлаттынып каар таварылгалар бар. Бодупуң баштайгы чедиишкинин улам быжыглаар, сайзыралыр хемчегларни албайн турар. Чамдык эштер хей черге бодун мактаар, арагадарыже сундугарының үлүмындан чүге-даа четпейн, маргылдааларга шуут кирипшейн баар. Борта спорт комитеттери база бүрүүлүг деп бодаар мен. Спортчулар-биле кижизидилге ажылын кошкак чорудуп, оларның спортчу мөргежилин өөдүрүнче кичээнгейни эвээш салып турар. Хүрешке болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге кезек эвес, хей чылдар иштинде киржир кижилерни белеткээри ажыктыг. Үште, тыва хүрештиң секцияларын чер болганга организаставайн турарында. Арга-мөргежилдиг, күш талазы-биле шыырак мөгелерни өстүрер дизе секцияларны чылдың дөрт золчээнде доктаамал ажылдадыры түңнелди бээр. Спорт залдыг школаларга, ортумак база дээди өөредилге черлериге, уругларның болгаш аныяктарның спорт школаларынга болгаш өске-даа черлерге ону организасташ болур аргалар бар. Ындыг болза-даа бо чүгүлә хереги тоомчага албайн турарынга кижиниң сеткили хомудаар-дыр.

Чайгы үеде тыва хүрештиң секциязын каяа-даа эрттирип болур. Аңаа тускай зал-даа, хевис-даа хереглеттинмес. Ынчангаш суур бүрүзүнге бо ажылды районнарның спорт комитеттери организастаар хемчегларни алыры күзенчиг.

Тыва хүрештиң арга, техниказынга аныяктарны болгаш школачыларны өөредиринче республиканың спорт комитеди, спорт шнтилелдери, районнарның, хоорайларның спорт комитеттери кичээнгей салыры негеттинип турар. Оларның арасында тыва хүрешке хандыкшылдыг кижилер хөй болгай. Ону улам деткии, спортка аныяк-өскенни хандыкшыдары чүгүлә айтырыг деп бодаар мен.

Секцияларны организастап турганы, ооң тренерлеринге хоочун мөгелерни шилип киири күзенчиг. Олар аныяк салгалга боттарының байлак дуржулгазын дамчыдып берип шыдаарлар.

Бир эвес ажылды мынчаар организастаар болза, тыва хүреш улам сайзыраар, массалыг болур, мөгелер республика-даа, зона-даа маргылдааларынга чедиишкинниг хүрежири чугаажок.

О. СҮР-ООЛ,
спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери.

Ном болгаш номчукчу

«КАТКЫ БАЖЫ КАТКАН ЭВЕС»

Сатыра, юмор жанрының эгезин тыва литературага Бай-Кара Дамчаевич Хөвеңмей шүүлүк болгаш чечен чугаа аргазы-биле чедиишкиннәг үндезилеп тургускаш, бижип чораан. Өске чогаалчылар база бо талазы-биле ындө-хаая шенелделерни кылып тургулаан. Ылаңгыя бо жанрга арга-мергежилин, талантызы көстүп, элээн чогаалдарны бижип эгелеп чораан журналист Тюлюш Кызыл-оолду-даа маңаа адап болур. Амгы үеде Монгуш Өлчей-сол «Мөнхаузеннің ужуралдарынга» чүүлдеп чечен чугааларны бижип турарын билир бис. Оон аңгы бисте бо жанрже ханылап, аңаа колдады чогаалдар бижип турарлар барык чок. Байдал мындыг турда, Василий Монгуштуң ады ылаңгыя сөөлгү чылдарда республиканың солуп-сеткүүлдериниң арыннарында болгаш «Катыы бажы каткан эвес» деп шоодутлуг чечен чугааларының чыындызы-биле кестүп келгени өөрүнчүг. Чүге мындыгыл? Чүге дээрге чечен чогаалдың янзы-бүрү жанрларынга эки эгелээшкиннерни кылып турар аттарның даңазы элээн көвүдеп олурар. А оларның арасында Василий Монгуштуң ады, чаа солун жапрга чедиишкинниг ажылдан эгелээни-биле, мен бодаарымга, база бир онзагай черни ээдеп турар...

Авторлуң бо бирги чыындызы 1975 чылдың тоңчүзүнде үнүп, ном садыгларынга костүп көөрге, дораан-на садып алган мен. Чүге дээрге авторлуң чечен чугааларынга солуп-сеткүүлдер арыннарындан таныжып турган болгаш ындыг чыынды үнүп кээрин четтикпейн манап турдум. Ол номну номчаашы улуг таалалды, өөрүшкүшаңналды алдым. Чогаалның маадырлары үр-ле бажымдан үнмейн чорду. Бир-тээ ол хире таалал, өөрүшкүүг алган болганыма, авторга өөрүшчеттиргинишкинни дораан илередиксээн мен.

Чүс-чүс тыва номчукчулар дег бодүүн номчукчу кижини — мени ук чыындының болгаш ооң авторунуң бижээшинде чогум кандыг талалар хаара туда бергенил?

Амыдыралдың хөлегелиг талааларын аңаа дорту-биле айтып, көргүзүп, сойгалап, шүгүмчүлеп-даа болбайн аан. Ынчалза-даа ук факт-материал солуп-даа болза, дорт-ла ол хевээрзин аңаа адап, көргүзүп калрга, номчукчуга ооң болу берген чылдагааннары, ужур-утказы, дээштиг, дээштиг эвези, эң ылаңгыя, номчукчунуң мээ-медерелинге чуруттунуп артып, сагыш-сеткилин доюлдуруп, боттуг түнелдер үндүрүп, оларны чечен чогаал аргазы-биле илереткенинге канчап-даа четпези билдингир. Чечен чогаалга бээлин чаңгыс-ла болуушкынну янзы-бүрү аргалар-биле сатыра, юмор-биле... дээш оон-даа ыңай чүүлүн көргүзүп болур болгай. Василий Монгуш амыдыралда четпес, караңгы талааларны чуруп бижиринең, сойгалап шүтүмчүлээриниң аргазы кылдыр нарын арга сатыра, юмор жанрын шилип алганы солун. Ооң кадында ол янзы-бүрү болуушкуннарга хамаарыштыр аңаа таарымчалыг, эптиг аргазын тып ап артык, сүтзүг чугаа чокка, кысказы-биле, дээштиг, уран-чечен дыл-домаа-биле бижип кааны номчукчунуң кичээнгей сонуургалын уламна хаара туда бээр-дир. А рассказта болуушкуннарны, фактыларны, персонажтарны овурлаашкынның чугула аргазы-биле көргүскени, чогаалдың кол утказын, азы идея моралын колдуунда номчукчу боду үндүрүп кээр кылдыр элдээрти бижээни ооң чедиишкинниң база бир кол дөзү боор деп бодап турар мен.

Василий Монгуштуң бо чыындызының база бир онзагай айтыксанчыг талаларының бирээзи, ында кирген чогаалдарның дыка хөйүнүң дөрт өөредилгиг азы кижизидикчи ужур-утказында болуп турар. Маңаа доктаап, чамдык тодаргай чижектерден көрүп көрээлиңер: «Белек» деп чечен чугаада чугула кол бир утка бар. Чүл дээрге, ында өг-бүле улустуң херээжен ээзи идик-хевин канчаар арыг-силиг кеттинип, ад-бодуун кандыг мөзүлүг эки ап чоруур болдур, азы херээжен кижиниң бодунга негелдеэн кайы хире болдур, өгүнүң эр ээзи база чайгаар-да ооң аайы-биле эки мөзүже тыртылып, чүткүүр апаар. Хоп-меге тарадырыгга ынак кижилериниң хоралыг чаңгыс чугаазы, шак-ла ындыг кижилерни дамчып, ядролуг реакцияда ышкаш, канчалдыр бир кижиден бир кижиже чайгылып тарап чоруй баарын «Кымый ынча дээн...» деп кочулуг чогаалында автор тода чуруп көргүзүп, хоп-чиптиң хоразын сойгалап турар. «Сотка дүштүм» — ында ажыл-агый удуртукчуларындан чамдык хээлиге ынак, удуртукчу эрге-дужаалын бодунуң ажыккончаазынга, байыырынга ажыглаар кижилерни чидинбиле сойгалап, ындыгларны оваарый билирин угаадып турар. Чүгле диплом, дээди эртемниг ат, ромбик дээш, кандыг-даа өөредилге черлериниче аңаа-ла тура-сорук, күзел чок шургуп киргеш, ооң багай өөренип, институттан үндүртүр, азы ону канчап-чоюп доозуп алгаш, ук профессияның алдар-адынга төлеп чок багай ажылын көргүзер ийикпе, азы шуут-ла таварышкан-на кандыг-бир ажылче кире бээр ындыг чоруктар ам-даа элбек. Ооң дугайын автор бичии диалог-биле элдээртип каан («Диплом-на болза»). Өске улустуң ачы-дузазы-биле куруг черге ат-алдар чедип ап чоруур кижилерни (чижээлээрге, улуг кадарчы дузалакчызының ачызында) автор «Дузалакчы кадарчы» деп чогаалында тода чуруп көргүзүп, улусту кичээндирип турар.

Ук чыындыда аңаа каттыгырынчыг бичии элдээртигнерден эгелээш, ханы утка, мораль идея, сюжеттиг рассказтарга чедир янзы-бүрү уран-чечен утка-шынарлыг чогаалдар кирип тирар. Мен бодаарымга, автор «Оруккa», «Чагаалар», «Дүштеки чаңсар» ышкаш рассказтарны тус-тус үелерге болгаш байдалдарга хамаарыштыр черле психологтуг шынныы-биле бүзүреди бижип шыдаан. Бо чогаалдарның кайызында-даа кижилериниң иштики сеткилсагыжын таварыштыр оларның мөзүү характерлери, психологтуг овур-хевирлери көстүп илереп кээр кылдыр бижип турар. Чижээлээрге, «Чагааларда» үениң, төөгүүнүң эргилде, сайзыралдарының аайы-биле тус-тус бодалдарга хамаарыштыр кижилериниң чагаа бижиир аян-хөөнүн, аргаларын көргүзүп тура, эртем-культуразының деңнелин, сагыш-сеткил, күзел-чүткүлдериниң үт-шинн дамчыштыр, оларның портреттиг овурлары чуруттунмаан-даа бол ниити мөзү, характери, психологтуг овуру кижиниң медерелинге илереп чуруттунуп кээр кылдыр автор бижип шыдаан. Черле ынчаш чыындыда тыва литератураның фондузунче кирип, туружуп эдлей бээр чогаалдар бар дең бодаар мен. Ооң-биле чергелештир апыяк авторлуң бо номунда онзагай чүве чок, арай сула бижиттингилээп («Оозун билбес мен», «Баарда, кээрде», «Ажыы чок сүме» чергелиг) чамдык чогаалдарның база киргилей бергенин айтыр апаар.

Василий Монгуш бо жанрга быжырымчалыы-биле бижип турар автор. Ол моон сонгаардаа онзагай солун чаа-чаа чогаалдарны тургузуп бижип шыдаар деп күзеп, идеген каалыңар.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

СОНУУРГАКТАРГА

Ойнаарактарның харын кажыл?

Бистиң аравыста улуг назылыг кижилер ам-даа утпаан-на боор. Олар чаш турда ада-иезин дөргүл-төрелин янзы-бүрү ойнаарактар белекке бээр турганын аан. Ынчалзадаа ойнаарактар шаг-шаавдан бээр кончуг солуп төөгүүлүг деп чүвени билир кижи ховар боор. Олар кижиниң культуразының хөгжүлдезининиң база бир кескү херечилери болуп турар.

Эң-не эрте-бурунгу ойнаарактарны археологтар Египеттен казып тыпкан. Оларның назыны 4000 чыл ажыг дээрзи бадыткаттынган. А олардан ийи муң чыл хире «аныяк» ойнаарактар грек болгаш рим хоорайларны казып турда тывылган.

Ye солушкан тудум ойнаарактарның даштыкы хевири, оларны белеткээн материалдары өскерлип турза-даа, чаш кижиҥерге долгандыр турар амыдыралды чарашсынып, магадаарынга солуттунмас чижек болуп хевээр арткан. Ону бадыткап, эрте-бурунгу грек философ Платон мынча дээн: «Ойнаарактыкылып тура, амыдыралга херек болгу деп бүгү чүвени өөренип көөр херек».

Ye-дүптен-не бээр бичии кижилерге дагжаар ойнаарактар кончуг сонуурганчыг боон турган. Керчи чоогунга археологтар дойдан кылган кавай тыпкан. Ооң иштинде чаш кижи хевири кылып каан. кажан ону чаярга иштинден даап дыңналып турар кылдыр таарыштырып каан болган.

Шаг-шаанда бичии оолдарга кылып берип турган ойнаарактарның хевирин көөрге балыкчының, аңчының, кадарчының, дайынчының чепсек-херекселдерин хевирлеп, дүрзүлээп болгулаан. Ону ойнаар хемелер, ча-согуннар. Керчи районундан тывыгган бичии терге-лер хереченнээн. Ол терге-лер дээрге бистин эрага чедир II векте чурттап чораан скиф чагырыкчы Скилуранын ара-албатызының көшкүн амыдыралын база бадыткаан.

А кыс уругларның ойнаарактары колдуунда ойнаарыктардан, оларның идик-хевинден, паш-сава дүрзүзүнден тургустунган. Грек-скиф хоорай Ольвиини шинчилеп турган археологтар дойдан кылган ойнаар-кыстар тавак долгандыр олуруп алган аъштаныш-чемненин орар кылдыр көргүскен дүрзүлерни база тыпканы кончуг солуы.

Шаг-шаанда бөдүүн (карачал) кижилер ойнаарактарны дойдан, ыяштан чазап турган. А оларны мрамор, мөнгүн болгаш өске-даа материалдарлан бай-шыдалдыг кижилер боттарының уругларынга кылып берип турганы база тодараан. Од каас ойнаарактарны чүтле уруглар ойнап турган эвес, бажыңга каастаалга база кылып турганнар.

Эрги шагның чамдык чогаалчыларының бижип турганын ёзугаар алырга, ынчанда боду шимчээр ойнаарактар чогаатпышын турганын айтыкан. Аңаа чижек кылдыр италь Торенто хоорайда механик Архит дээн кижи ужуп чоруур көге-бута кылып турганын олар бижээнчер. Ынчалза-даа ындыг ойнаарактар бо үеге чедир шыгжаттынмаанындан ону шимчедиринге кандыг механизмнер ажыглап турганы билдинмес боон арткан.

В. БРАБИЧ,
Г. ПЛЕТНЕВА.

Ленин орденнит Күрүне Эрмитажының улуг эртем ажылдакчылары.
(«Советская Россия» солуидан).

«Москваның сылдыстары» деп чаңчыл болган фестивалды ССР Эвилелиниң Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының 200 чыл болганынга турасхаатткан. Ол театрның алдарлыг коллективи байырлалды М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзы-биле ажыттыкан.

Фестивальдың хемчээли чыл келген тудум налбарып турар. Бо чазын найысылалдың артистери-биле нады аңаа эвилелдешкен республикаларның уран үүлүнүң мастерлери база киришкен.

ЧУРУКТА: «Борис Годунов» деп шиидең көргүзүг. Ортузунда—Борис Годунов—ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Огнивцев.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

МАЙ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.20—«Уругларга ацчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга.
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«ССРЭ-ниң улустуң артизи Николай Мордвинов».
10.10—Эстрада концерти. ГДР-ден дамчыдылга.
11.10—Уругларга фильм. «Янтарныйдан дургун». Уран-чечен фильм.
12.20—Дидело аттыг вокал-инструменталдыг ансамбльдиң концерти.
12.50—«Кадыкшылга».
13.20—«Музыкалыг календарь».
13.50—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Политиктиг хайгаракчы А. Каверзнев чорудар.
14.20—14.30—Чапсар.
14.30—«Болгу-даа дег, болбаан-даа дег».
15.30—Телешин.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—«Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». «АКШ-тың музейлеринден барыын европа болгаш америк уран чурулганың чогаалдарының делгелгези». 2-ги дамчыдылга. Өңнүг.
18.00—«ССРЭ-ниң улустуң артизи Николай Мордвинов».
19.10—Эстрада концерти. ГДР-ден дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.25—«Литература чогаалдарын экранчыдарыы». «Ревизор». Уран-чечен фильм.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—00.45—Футболга Европа чемпионады. ССРЭ-нин болгаш Чехословакияның чыыды командалары. Киевтен дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чамдык черлерге чаъс чаар. Агаарның температуразы 13—18 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеи, аязыр, эртен биче чаъс чаар. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Он бир күзел» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Салтан хаан дугайында тоол» 9.00, 10.40, 12.10, «Арганың аатқыштары» 16.05, 17.40, «Анна болган Командор» 13.50, 19.15, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Харда үш кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле «кырганнар» тулчуп турар» 13.10, «Оожум Дон» (2-ги, 3-кү серия) 15.00, 19.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Ол болган шулбустар» (2 сериялыг) 16.30, 19.00 шактарда.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың автоорук техникуму 1976—1977 чылдарда дараазында тускай эртемнерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫР

Сес чыл школазын доосканнарга:

1. Автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын.
2. Орук машиналарын болгаш дерилгелерин ажыглаарын.
3. Үлетпүр болгаш хамаатыны тудуг.
4. Топография.

Ортумак школа доосканнарга:

Автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ САЛБЫР

Сес чыл болгаш ортумак школалар доосканнарга:

1. Автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын.
2. Орук машиналарын болгаш дерилгелерин ажыглаарын база септээри.

Өөренир хуусаазы:

Хүндүскү салбырга сес чыл болгаш ортумак школаларны дооскаш кирип турарларга:

1. «Автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын» деп тускай эртемге—3 чыл 6 ай (ортумак школа доосканнарга 2 чыл 6 ай).
2. «Орук машиналарын болгаш дерилгелерин» деп тускай эртемге—3 чыл 6 ай.
3. «Үлетпүр болгаш хамаатыны тудуг» деп тускай эртемге—3 чыл 6 ай.
4. «Топография» деп тускай эртемге— 3 чыл 10 ай.

Бот өөредилгелиг салбырга кирип турарларга—4 чыл 6 ай.

Билдириишкиннерни хүндүскү салбырга—1976 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир, бот-өөредилгелиг салбырга—май 3-тен август 10-га чедир хүлээп алыр.

Хүндүскү болгаш бот өөредилгелиг салбырларга кирер деп турарлар дараазында экзаменнерни дужаар:

Сес чыл школазы доосканнар:

Математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант).

Ортумак школаны доосканнар:

Математиканга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (сочинение).

Киреринниң экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир ийи эдлчеглиг кылдыр чорудар.

Директорнуң адының кызырынга хүлээп алырының дугайында билдириишкинни боду ийикпе, азы почта дамчыштыр чорудар.

Билдириишкинге шилип алган тускай эртемин айытпышаан, дараазында документилерни кожар:

а) школа доосканыың дугайында документ (боду-биле).

б) № 286 майын ёзугаар эмчи шынзылгазы.

в) дөрт фото-чуруктар (3х4 см.)

г) күш-ажыл дептериниң ушта бижилге (ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыларга тыпсыр).

д) чаңгыс аай хевир-биле чоруткан бижик (өөредилгеже чорутканнарга будурулге черлери тыпсыр).

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Тыва АССР, Кызыл хоорай, Промышленная кудумчузу, 71, Кызылдың автоорук • техникуму. Телефон: 2-48-38.

Чагыкчыларга

Ийиги чартык чылда бажыңныга чедирыг баазы-биле ГОП журналдарга болгаш солушнарга чагыдылга майның 25-не чедир үргүлчүлээр дээрзин республиканың «Союзпечать» агентилели чарлап тур. Чагыдып алыр солун, журналдарыңарны алырыңар хуусаазы үстү бербезин бәрымдаалаан, оларга чагыдылганы чогуур ойүнде чорударын дилеп тур бис. Чагыдылганы «Союзпечатьтың» бүгү бүдүрүлгелери болгаш харылзаа салбырлары хүлээп ап турар.

РЕССОЮЗПЕЧАТЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амылырал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет гургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефончо долгаар.

Тираж 17151 ЧАГЫГ № 1340

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00304.